

University of Groningen

Rekrutering revisited

Voerman, Gerrit; Boogers, M.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:

2011

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G., & Boogers, M. (2011). Rekrutering revisited: De kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 vergeleken met 2006. Groningen/Tilburg: DNPP/TSPB.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Rekrutering *revisited*: de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 vergeleken met 2006

prof.dr. Gerrit Voerman

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Rijksuniversiteit Groningen

dr. Marcel Boogers

Tilburgse School voor Politiek en Bestuur, Universiteit van Tilburg

Groningen/Tilburg, juni 2011

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

1. Inleiding

In augustus 2009 maakte Geert Wilders bekend dat zijn Partij voor de Vrijheid (PVV) in maart 2010 slechts in twee van de meer dan vierhonderd gemeenten aan de raadsverkiezingen zou deelnemen. In andere gemeenten had hij niet genoeg geschikte en betrouwbare kandidaten kunnen vinden – ongetwijfeld mede vanwege de scherpe veiligheidsmaatregelen, die de rekrutering zeker niet zullen hebben vergemakkelijkt. De andere politieke partijen kenden dat probleem niet, maar ook zij hadden soms moeite voldoende geschikte kandidaten te werven – en dat terwijl zij vaak al vroeg hiermee waren begonnen. Zo startte het CDA begin 2009 de ‘Lokaal Appèl Tour’, om de afdelingen te attenderen op het belang om tijdig te beginnen met de werving en selectie van kandidaten. De VVD ging in het kader van de campagne ‘Lijst 2010’ de afdelingen langs met hetzelfde doel. In sommige gemeenten kregen de partijen ondersteuning van het gemeentebestuur, zoals in Almere en Leiden. Met speciale websites en andere acties werden burgers in deze steden geattendeerd op de mogelijkheid raadslid te worden. In het kader van het Actieprogramma Lokaal Bestuur, een samenwerkingsproject van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), werd verder een website opgezet (www.raad2010.nl) om burgers bekend te maken met het raadswerk. Ook verscheen in een eenmalige uitgave het blad RAAD, dat wilde laten zien wat het raadslidmaatschap inhoudt. Onder anderen minister-president Jan Peter Balkenende blikte terug op zijn (zestien jaar durende) raadslidmaatschap in Amstelveen. Al deze initiatieven hadden als belangrijkste doel de kiezers te interesseren voor het raadslidmaatschap. En dat is ook geen wonder, want het aantal mensen dat bereid is om de raad in te gaan daalt – mede als gevolg van de dalende ledentallen van de Nederlandse politieke partijen.

Politieke partijen vervullen van oudsher een belangrijke schakelfunctie tussen openbaar bestuur en samenleving. Ten eerste brengen zij belangen, wensen, ideeën en dergelijke binnen de maatschappij bijeen in een samenhangend politiek program. In de tweede plaats rekruteren en selecteren zij kandidaten voor vertegenwoordigende organen en voor andere politieke functies in het openbaar bestuur. In de aanloop naar de verkiezingen proberen zij steun bij de kiezers te verwerven voor hun program en hun kandidaten; deze electorale mobilisatie is hun derde functie. De politieke partijen liggen echter al geruime tijd onder vuur, omdat zij deze functies niet goed meer zouden uitoefenen. De opkomst bij verkiezingen is vanaf het midden van de jaren tachtig gestaag gedaald, hetgeen betekent dat het mobiliserende vermogen van partijen is afgenomen – alhoewel bij de Tweede Kamerverkiezingen in het begin van de 21ste eeuw de opkomst weer wat toenam en rond de 80% schommelde.¹ Bovendien kalft hun maatschappelijke fundament af als gevolg van het aanhoudende ledenverlies van vooral de

¹ Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 bedroeg de opkomst 75,4% – een behoorlijke achteruitgang.

grote partijen.² Daarnaast ondervinden de partijen in hun programmatische functie concurrentie van belangengroepen, die direct in Den Haag hun belangen behartigen. Bovendien heeft het openbaar bestuur partijen steeds minder nodig om de samenleving te 'kennen': de media en opiniepeilingen brengen op hun manier de maatschappelijke desiderata in kaart.

Op een aantal terreinen hebben de partijen dus functieverlies geleden. Dit geldt evenwel niet voor de rekrutering van het politieke personeel: hier hebben zij vooralsnog weinig concurrentie te duchten. Dit zou kunnen gaan veranderen als in het Nederlandse parlementaire bestel meer elementen van de directe democratie worden opgenomen – zoals de gekozen burgemeester –, hetgeen ertoe zou kunnen leiden dat partijlozen zich voor het burgemeesterschap zullen kandideren. Zover is het echter bepaald nog niet. Het vierde kabinet-Balkenende (2007-2010) heeft bewust afgezien van (de voorbereiding van) mogelijkheden de kiezer meer rechtstreekse zeggenschap te geven, terwijl het tweede kabinet-Balkenende zich dat in de jaren 2003-2006 nog had voorgenomen. Tegen deze passiviteit is overigens van vele kanten bezwaar gemaakt; de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) pleitte bijvoorbeeld in februari 2010 niet alleen voor meer invloed van de burgers op beleid en besluitvorming, maar ook op de keuze van politieke leiders en bestuurders.³ Het is evident dat een dergelijke systeemwijziging niet zonder gevolgen zal blijven voor de dominante positie van de partijen ten aanzien van de kandidaatstelling. Het in oktober 2010 aangetreden kabinet-Rutte heeft evenmin voorstellen gedaan ter vergroting van de politieke invloed van de burger.⁴

Ook al hebben de partijen nog altijd het monopolie op de kandidaatstelling, toch krijgen zij het ook op dit vlak steeds moeilijker. De bedreiging komt zoals vermeld niet zozeer van buitenaf maar van binnenuit, als gevolg van het over het geheel genomen dalende ledental. Telden de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen in 1960 gezamenlijk nog 730.000 leden, in 1980 waren dat er circa 430.000. Begin 2006 was het totale ledental gedaald tot ongeveer 300.000 – een teruggang van 30% in de afgelopen 25 jaar.⁵ Na een behoorlijke toename in het verkiezingsjaar 2006 lag het ledental in januari 2010 op ruim 308.000 (zie tabel 1). De Nederlandse partijen – en dan in het bijzonder de (potentiële) regeringspartijen – lijken zich dus geleidelijk aan te transformeren van massapartijen waarbij de ledenorganisatie centraal staat tot kaderpartijen die vooral rondom een professionele campagneorganisatie georganiseerd zijn.⁶ Dit wordt nog duidelijker wanneer de organisatie-

² Gerrit Voerman en Wijbrandt van Schuur, 'De Nederlandse politieke partijen en hun leden (1945-2010)', in: Rudy Andeweg en Jacques Thomassen (red.), *Democratie doorgelicht. Het functioneren van de Nederlandse democratie* (Leiden 2011) 203-220.

³ Raad voor het Openbaar Bestuur, *Vertrouwen op democratie*, Den Haag, 2010.

⁴ Wel beoogt het kabinet-Rutte het aantal volksvertegenwoordigers in gemeenteraden, waterschapsbesturen, Provinciale Staten en de Staten-Generaal te verminderen. Op deze wijze wordt ook een bijdrage geleverd aan het verkleinen van het probleem dat partijen hebben om voldoende kandidaten voor vertegenwoordigende functies te vinden.

⁵ Zie G. Voerman, 'De ledentallen van politieke partijen, 1945-1995', in: G. Voerman (red.), *Jaarboek 1995 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1996, 192-206; zie voor de ledentallen in de periode 1995-2010 de sindsdien verschenen Jaarboeken van het DNPP of de website van het DNPP (www.dnpp.nl).

⁶ R.A. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990*, Utrecht, 1992.

graad – het percentage kiezers dat lid is van een politieke partij – in ogenschouw wordt genomen. In 1956 bedroeg die 12,5%; aan het begin van de jaren tachtig 4,3%; en in 2006 en in 2010 2,5%.⁷

Het is logisch te veronderstellen dat het dalende ledental gevolgen heeft voor de rekrutering en selectie van kandidaten. Minder leden betekent immers minder potentiële kandidaten voor de verschillende vertegenwoordigende lichamen die Nederland kent. Daar komt nog bij dat de ledenaanhang van met name de grote partijen sterk vergrijsd, waardoor het rekruteringsreservoir nog kleiner wordt. Zo bedroeg de gemiddelde leeftijd van het CDA-lid in 1999 61 jaar en in 2008 67 jaar. Bij D66 was de gemiddelde leeftijd respectievelijk 47 en 62 jaar, bij de PvdA 54 en 58 jaar, en de VVD 57 en 51 jaar.⁸ Hiertegenover staat echter dat de Provinciale Staten en de gemeenteraden in omvang en aantal krimpen. Zo werd in 2007 het aantal Statenzetels teruggebracht van 764 naar 564. Belangrijker in dit verband is echter de afname van het aantal raadsleden als gevolg van gemeentelijke herindelingen. Het aantal gemeenten daalde in de periode 1986-2010 van 714 naar 441, met als gevolg dat het aantal raadszetels terugviel van circa 11.500 naar zo'n 9.000.

Tabel 1. Ledentallen van politieke partijen, per 1 januari, 2002-2010

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
CDA	78.000	79.00	77.000	73.000	69.000	69.560	69.200	68.102	67.592
CU	27.250	27.000	24.889	24.235	24.156	26.673	27.683	26.745	26.441
D66	12.188	12.327	13.507	11.744	11.059	10.299	10.357	12.305	18.507
GL	15.037	18.469	20.503	20.709	21.383	23.539	21.410	20.324	20.961
LN	-	1.237	-	-	-	-	-	-	-
LPF	-	4.100	4.000	2.111	1.274	-	-	-	-
PvdA	57.374	60.062	61.935	61.111	61.913	62.846	59.327	56.456	54.504
PvdD	-	-	-			6.370	6.972	8.012	10.310
SGP	25.907	25.500	25.700	25.900	26.400	26.838	26.906	26.962	27.196
SP	27.291	36.406	43.389	44.299	44.853	50.740	50.238	50.444	46.507
VVD	47.441	45.998	44.099	41.861	40.157	40.849	36.832	36.159	36.371
Tot.	290.488	310.099	315.022	304.970	300.195	317.714	308.925	305.509	308.389

Ook al zijn er tegenwoordig vergeleken met vroeger minder volksvertegenwoordigers nodig, toch is het maar de vraag of die teruggang opweegt tegen de gevolgen van het dalende ledental van de politieke partijen. Veel wijst erop dat door het slinkende reservoir waaruit de kandidaten voor de vertegenwoordigende lichamen worden geput, de kwaliteit van die vertegenwoordiging hier en daar in het geding is geraakt.⁹ Vanzelfsprekend doen die problemen zich niet zo snel voor bij de kandidaatstelling aan de top van de representatieve piramide, dat wil zeggen voor de Tweede Kamer, maar eerder aan de basis, bij de gemeenteraadsverkiezingen. Naast afnemende ledentallen en vergrijzing kunnen daarbij ook andere factoren van

⁷ Voerman, 'De ledentallen van politieke partijen', 199.

⁸ Ruud Koole en Joop van Holsteyn, 'Religie of regio? Over de bloedgroepen van het CDA', in Gerrit Voerman (red.), *De conjunctuur van de macht. Het Christen-Democratisch Appèl 1980-2010* (Amsterdam 2011), 131-153, aldaar 134 en 227 (noot 14).

⁹ Zie hierover G. Voerman, 'Ledenverlies plaatst politieke partijen voor groeiend rekruteringsprobleem', in: *Staatscourant*, 13 januari 2000.

invloed zijn op de kandidaatstelling. Zo kan de vermeende aantrekkelijkheid of onaantrekkelijkheid van het raadslidmaatschap het werven van kandidaten begunstigen of juist bemoeilijken. Het is de vraag in welke mate deze en andere factoren een rol hebben gespeeld. Meer in het algemeen is het onduidelijk hoe partijen te werk zijn gegaan bij de kandidaatstelling voor de gemeenteraad.

In 2006 is voor het eerst op structurele wijze onderzoek gedaan naar de wijze waarop de kandidaatstelling bij de politieke partijen voor de gemeenteraadsverkiezingen is verlopen en wat voor omstandigheden daarbij een rol speelden.¹⁰ In 2010 is die studie herhaald. Aan de hand van een schriftelijke en digitale enquête onder ruim 2000 plaatselijke afdelingen van de in de Tweede Kamer zitting hebbende partijen alsmede de bijna 900 in de gemeenteraden vertegenwoordigde lokale politieke groeperingen is opnieuw de rekrutering van lokale politici onderzocht. De centrale vraag in zowel 2006 als in 2010 was in welke mate partijen problemen hebben ondervonden bij de werving en selectie van kandidaatraadsleden en -wethouders, en wat hiervan de voornaamste oorzaken zijn.

In dit rapport wordt hiervan verslag gedaan. Eerst zal kort de ontwikkeling van het ledental van de landelijke en lokale partijen aan de orde komen. Daarna wordt ingegaan op de mate waarin afdelingen en lokale politieke groeperingen moeilijkheden hebben ondervonden bij de kandidaatstelling, en aan welke factoren zij dat wijten. Vervolgens wordt kort ingegaan op de kandidaatstelling van vrouwen, jongeren en allochtonen. Ten slotte komt de rekrutering van wethouders aan bod. Een verantwoording van de gehanteerde onderzoeksmethoden en de respons is opgenomen in de bijlage.¹¹

¹⁰ Zie Gerrit Voerman en Marcel Boogers, *Rekrutering door politieke partijen bij gemeenteraadsverkiezingen. Problemen en perspectieven*, Groningen/Tilburg, 2006; zie ook idem, 'Het rekruteringsvermogen van de politieke partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006', in: G. Voerman (red.), *Jaarboek 2006 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 2008, 175-195; en idem, 'Geen kandidaat voor de raad? Het rekruteringsvermogen van de politieke partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006', in: A.E. Bronner (red.), *Ontwikkelingen in het marktonderzoek. Jaarboek 2010 MarktOnderzoekAssociatie*, Haarlem, 2010, 129-144.

¹¹ De auteurs willen graag de landelijke partijen, de FNP en de Vereniging van Plaatselijke Politieke Groeperingen (VPPG) bedanken voor hun bereidwillige medewerking aan dit onderzoek. Zonder hun bijdrage had de enquête nooit zo succesvol kunnen zijn; ongetwijfeld heeft de aanbeveling van de vragenlijst van de meeste partijbureaus bij de afdelingen opkomstverhogend gewerkt. Daarnaast willen wij ook alle respondenten dank zeggen voor hun medewerking.

2. Partijen en leden

Hoewel het gezamenlijke ledental van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen afneemt, verliezen niet alle partijen of alle afdelingen leden, integendeel: het beeld is gemêleerd (zie tabel 2). In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 kampten vooral de afdelingen van CDA, VVD en in mindere mate D66 met een dalend ledental, hetgeen overeenkomt met de ontwikkeling van hun netto-ledental (zie tabel 1). Het algemene beeld sinds het midden van de jaren tachtig dat in het bijzonder de (potentiële) regeringspartijen leden verliezen, werd hiermee bevestigd. De tot dezelfde categorie behorende PvdA, die in de periode 2002-2006 in de oppositie zat, onttrok zich met een winst van circa 4.500 leden aan die trend; de afdelingen van deze partij rapporteerden dan ook relatief vaak een stijging van het ledental. Verder meldden de afdelingen van SP, GroenLinks en SGP in 2006 vaker een groei van het ledenbestand – conform de getalsmatige ontwikkeling.

Tabel 2. Ontwikkeling ledental in de afdelingen per partij (in %)

	gedaald		stabiel		gestegen	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010
CDA	61,1	38,8	34,0	50,4	5,0	10,7
ChristenUnie	17,5	14,2	54,3	65,3	28,3	20,5
D66	41,6	1,1	47,6	6,7	10,8	92,2
GroenLinks	6,4	8,0	44,9	59,1	48,7	32,9
PvdA	9,1	58,2	54,7	37,6	36,2	4,1
SGP	10,8	19,2	51,3	47,1	38,0	33,7
SP	2,0	34,0	11,3	39,6	86,8	26,4
VVD	52,3	34,7	37,2	46,3	10,5	19,0
Totaal landelijke partijen	29,8	29,3	42,7	43,1	27,5	27,6
Lokale partijen	11,4	12,3	45,0	42,8	43,6	45,0
FNP	21,2	8,3	33,3	62,5	45,5	29,2
Totaal	27,1	26,5	42,9	43,3	30,0	30,3

In 2010 waren de rollen wat omgedraaid. Meer dan de helft van de afdelingen van de PvdA, die sinds 2007 deel uitmaakte van het vierde kabinet-Balkenende, gaf nu aan dat hun ledental de laatste jaren was gedaald – hetgeen wederom in overeenstemming was met de landelijke ontwikkeling van het ledental die de PvdA vertoonde. De overgrote meerderheid van de D66-afdelingen daarentegen meldde ledengroei. Het CDA en de VVD deden het minder slecht dan in de jaren vóór 2006, maar per saldo meldden ook nu meer afdelingen ledenverlies dan -groei.

Tabel 3. Gemiddeld aantal leden en actieve leden per partij en per gemeentegrootte

	gemeentegrootte	gemiddeld ledental		gemiddeld aantal actieve leden	
		2006	2010	2006	2010
lokale partij	<20.000 inwoners	55,1	51,8	18,9	17,5
			66,7		19,9
	20-50.000 inwoners	73,6	57,1	21,5	19,2
	50-100.000 inwoners	75,0	80,5	21,3	24,6
	>100.000 inwoners	122,2	62,3	22,9	19,5
	totaal	72,3		20,8	
afdeling landelijke partij	<20.000 inwoners	71,9	78,3	16,7	17,1
			109,4		21,7
	20-50.000 inwoners	105,3	182,2	21,8	26,9
	50-100.000 inwoners	182,4	501,9	29,7	63,3
	>100.000 inwoners	415,6	157,9	56,4	26,1
	totaal	139,6		25,1	
totaal	<20.000 inwoners	69,8	74,5	17,0	17,2
			102,0		21,4
	20-50.000 inwoners	100,3	160,6	21,8	25,6
	50-100.000 inwoners	166,6	464,7	28,5	59,8
	>100.000 inwoners	384,2	143,0	52,9	25,1
	totaal	130,3		24,5	

Zowel in 2006 als in 2010 meldden de lokale partijen vaker een stijgend ledental dan de afdelingen van de landelijke partijen: bijna de helft gaf aan winst te boeken. Uit hun opgave van het ledental komt echter een ander beeld naar voren: het gemiddelde ledental van de lokale partijen lag met 62,3 in 2010 behoorlijk lager dan in 2006, toen het nog 72,3 bedroeg (zie tabel 3) – een achteruitgang van 13,8%. In theorie is het natuurlijk mogelijk dat een deel van de lokale partijen meer leden verloor dan de rest er leden bij won. Ook kan de eerste jaren na de raadsverkiezingen van 2006 het ledental van veel lokale partijen sterk zijn gedaald en daarna weer behoorlijk zijn gestegen, zodat in de aanloop naar de verkiezingen van 2010 een deel weer ledenwinst kon noteren. Dat laatste patroon zou passen bij het beeld dat een aantal lokale partijen vertoont van een kiesvereniging die in de periode tussen de raadsverkiezingen meer in rust verkeert en naarmate de verkiezingen dichterbij komen weer actiever wordt en een beroep op (nieuwe) leden doet. Dit blijven echter speculaties; gefundeerde uitspraken over de ontwikkeling van de ledenaanhang van de lokale partijen zijn niet mogelijk zolang hun ledentallen niet jaarlijks centraal worden geregistreerd.

De lokale partijen hebben in de kleinste gemeenten (minder dan 20.000 inwoners) gemiddeld genomen meer actieve leden dan afdelingen van landelijke partijen, alhoewel tussen 2006 en 2010 het onderlinge verschil kleiner is geworden als gevolg van het ledenverlies voor de eersten en -winst voor de laatsten. In de grote steden beschikken de afdelingen van landelijke partijen juist over veel meer (actieve) leden. Onder actieve leden worden hier de leden verstaan die deelnemen aan partijactiviteiten als het rondbrengen van folders en het bezoeken van partijbijeenkomsten, of die bijvoorbeeld lid zijn van het afdelingsbestuur of van de schaduwraadsfractie. Afdelingen van landelijke politieke partijen hadden in 2006 gemiddeld zo'n 140 leden, waarvan er ongeveer 25 actief waren (18,0%), en in 2010 gemiddeld 158 leden en 26 actieve leden (16,5%). De gerapporteerde toename van het ledental ging dus gepaard met met een dalende participatiegraad: het aandeel actieve leden liep licht terug. Lokale politieke partijen waren veel kleiner (gemiddeld 72 leden in 2006 en 62 in 2010), maar zij hadden verhoudingsgewijs meer actieve leden: nagenoeg 21 in 2006 (28,7%) en bijna 20 in 2010 (31,3%). Waar dus een stijging van het gemiddelde ledental van de afdelingen van de landelijke partijen vergezeld ging met een lichte daling van het percentage actieve leden, gebeurde bij de lokale partijen het omgekeerde: de daling van hun gemiddelde ledental ging vergezeld met een verhoging van het aandeel actieve leden. Dit zou erop kunnen duiden dat in de partijafdelingen nieuwe leden minder actief zijn, en dat in de lokale partijen de harde kern actieve leden het partijwerk bij een krimpende ledenaanhang gewoon voortzet. Dit lijkt althans het meest plausibel, alhoewel er vanzelfsprekend ook andere mogelijkheden denkbaar zijn.

Voorals in kleinere gemeenten is het gemiddelde aantal actieve leden dat nodig is om de organisatie van de afdeling of de lokale partij te laten functioneren – en waaruit geput kan worden bij de selectie van kandidaten – niet erg groot. In de kleinste gemeenten (beneden de 20.000 inwoners) gaat het door de bank genomen om 17 actieve leden; in gemeenten tussen de 20.000 en 50.000 inwoners om 21 à 22. Aangezien dit gemiddelden zijn, zijn er ook lokale partijen of afdelingen met minder actieve leden.

3. Kandidaatstelling

Dat de kandidaatstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen bij sommige partijen en in een aantal gemeenten problemen met zich meebrengt, is al eerder gebleken. In 1998 voerde de Bestuurdersvereniging van het CDA een onderzoek uit onder ruim 700 voorzitters van partijafdelingen en gemeenteraadsfracties. Iets meer dan de helft van hen maakte gewag van problemen bij het vinden van geschikte kandidaten – ‘in die zin dat er kennelijk niet voldoende (geschikte) mensen uit bijvoorbeeld het bedrijfsleven, vrouwen, jongeren en eventueel allochtonen beschikbaar waren’.¹² Vooral in de gemeenten met maximaal 10.000 inwoners hadden zich problemen voorgedaan. Geheel verwonderlijk is dat niet, gezien het feit dat in deze categorie de afdelingen doorgaans de minste leden tellen. Bij de raadsverkiezingen in 2002 is door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de Rijksuniversiteit Groningen een email-enquête gehouden onder 415 afdelingen van landelijke partijen, alsmede lokale partijen in 95 geselecteerde gemeenten. Van de 155 afdelingen en lokale partijen die reageerden, meldde ruim 8% ernstige wervingsproblemen. In de overige gevallen liep de rekrutering minder moeizaam, maar bepaald niet altijd vlekkeloos: er was nogal eens overredingskracht nodig om voldoende aspirant-kandidaten over de streep te trekken.¹³

Problemen bij de kandidaatstelling

Alhoewel de beide enquêtes die in 2006 en 2010 zijn gehouden moeilijk vergelijkbaar zijn met die uit 1998 en 2002 vanwege hun afwijkende opzet, lijkt het veilig te stellen dat de problemen voor de meeste partijen er bij de laatste twee raadsverkiezingen in ieder geval niet kleiner op zijn geworden. Tegelijk kan worden geconstateerd dat die problemen in 2010 niet groter zijn geworden dan zij in 2006 waren.

In de aanloop naar de raadsverkiezingen van maart 2010 meldde ruim 33% van de geënquêteerde lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen dat het hun ‘enige’ moeite had gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden, tegen zo’n 32% in 2006. In 2010 sprak bijna 13% van ‘veel’ moeite, terwijl in 2006 ruim 14% dezelfde kwalificatie had gebruikt (zie tabel 4). Dit betekent dat in 2010 in totaal iets minder dan 46% van de partijafdelingen en lokale partijen in mindere of meerdere mate moeite heeft ondervonden bij de rekrutering van geschikte kandidaten, en in 2006 iets meer dan 46% – nagenoeg evenveel dus. Er lijkt in 2010 zelfs van een geringe verbetering sprake te zijn geweest, gezien het feit dat over het geheel genomen het aandeel partijafdelingen en lokale partijen dat overwogen heeft niet aan de raadsverkiezingen deel te nemen, licht terugliep van 18,5% in 2006 naar 15,3% (zie tabel 5). Bij GroenLinks, de SP en de VVD waren er in 2010 echter meer afdelin-

¹² CDA Bestuurdersvereniging, ‘Oorzaken winst/verlies gemeenteraadsverkiezingen 4 maart 1998. Analyses en conclusies’, 4 (bijlage bij *Bestuursforum*, 23 (1999), 5 (mei)).

¹³ Zie voor een verslag: ‘Een op de twaalf partijen kan lijst moeilijk vullen’, in: *VNG-magazine*, 56 (2002), 9 (1 mrt), 8; Paul van der Zwan, ‘De jacht op vers bloed’, in: *idem*, 20-21.

gen die met die gedachte hadden gespeeld, en ook bij de lokale partijen had men zich vaker over verkiezingsdeelname bezonnen.

Tabel 4. Heeft het uw partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst?

	nee, geen moeite		nee, nauwelijks moeite		ja, enige moeite		ja, veel moeite	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
CDA	33,5	23,4	19,7	24,0	32,3	40,9	14,5	11,7
ChristenUnie	27,6	25,3	32,4	27,6	24,8	36,2	15,2	10,9
D66	17,8	36,5	26,3	33,3	24,7	26,3	31,2	3,9
GroenLinks	25,3	25,6	29,7	23,3	30,5	32,4	14,5	18,7
PvdA	25,9	24,6	24,9	23,1	38,0	35,8	11,1	16,6
SGP	30,2	35,2	22,8	25,7	38,3	27,6	8,7	11,4
SP	28,6	25,0	29,3	18,3	37,4	41,3	4,8	15,4
VVD	28,1	25,7	21,0	26,0	38,3	31,6	12,6	16,8
Totaal landelijke partijen	27,0	35,4	25,1	25,5	32,8	34,2	15,1	13,4
Lokale partijen	37,6	35,5	25,0	28,3	28,2	27,7	9,6	8,4
FNP	32,3	60,9	35,5	8,7	16,1	21,7	16,1	8,7
totaal	28,5	28,6	25,2	25,8	31,9	33,1	14,3	12,6

Tabel 5. Overwogen om niet aan raadsverkiezingen deel te nemen

	niet-deelname overwogen	
	2006	2010
CDA	0,9	1,7
ChristenUnie	16,0	9,8
D66	55,4	42,9
GroenLinks	19,6	22,5
PvdA	9,2	4,5
SGP	11,4	7,5
SP	46,8	52,5
VVD	5,5	13,4
Landelijke partijen tot.	19,7	15,2
Lokale partijen	10,1	15,2
FNP	0,0	28,6
Totaal	18,5	15,3

Wanneer wordt gekeken naar de gemeentegrootte, dan is er wat betreft de landelijke partijen weinig veranderd: het percentage afdelingen dat problemen bij de rekrutering had ervaren, bleef per categorie min of meer stabiel (zie tabel 6). De lokale partijen laten een ander beeld zien. Vooral de afname van het aandeel van de lokale partijen in de kleinste gemeenten die problemen rapporteerden, is opmerkelijk. Daartegenover staat dat zij in alle andere gemeentecategorieën vaker moeite hadden gehad bij het vinden van kandidaten.

Tabel 6. Moeite die het heeft gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst, op basis van gemeentegrootte

	gemeentegrootte	enige/veel moeite	
		2006	2010
lokale partij	<20.000 inwoners	52,3	44,8
	20-50.000 inwoners	32,3	34,1
	50-100.000 inwoners	23,5	29,1
	>100.000 inwoners	34,5	39,1
	Totaal	37,4	36,3
afdeling landelijke partij	<20.000 inwoners	55,5	56,0
	20-50.000 inwoners	48,2	49,0
	50-100.000 inwoners	42,0	40,7
	>100.000 inwoners	31,1	29,5
	Totaal	48,0	47,5

Achter deze opmerkelijke stabiliteit wat betreft de rekrutering voor de raadsverkiezingen van 2006 en 2010 voor het partijstelsel als geheel gaan voor enkele partijen grote verschillen schuil. Dat geldt in de eerste plaats voor D66. In 2006 had 31% van de afdelingen van deze partij 'veel moeite' bij het vinden van voldoende geschikte kandidaten – verreweg de hoogste score van alle landelijke partijen. Vier jaar later – nadat de ledenaanhang van de partij met tweederde was gegroeid tot 18.500 – was dat nog niet eens 4%, waarmee D66 ditmaal het laagste percentage behaalde. Deze teruggang is des te opmerkelijker wanneer wordt bedacht dat het aantal gemeenten waarin de Democraten aan de verkiezingen deelnamen, behoorlijk is gestegen. In 2006 deed de partij in 216 (deel)gemeenten mee; in 2010 in 250 gemeenten zelfstandig, in veertien gemeenten met een gezamenlijke lijst en daarnaast nog in aantal gemeenten in een combinatie als lokale partij.¹⁴

De SP maakte het omgekeerde mee, zij het niet zo sterk als bij D66. In 2006 zei slechts 5% van de SP-afdelingen veel moeite te hebben ondervonden bij het vinden van voldoende geschikte kandidaten, waarmee de partij als beste uit de bus kwam. In 2010 daarentegen meldde ruim 15% van de afdelingen veel moeite te hebben gehad – een verdrievoudiging. Het verlies van bijna 4.000 partijleden (8%) in 2009 kan hierop van invloed zijn geweest, alhoewel er nog altijd meer dan 46.000 overbleven. Andere partijen met een hoger percentage afdelingen die in 2010 van 'veel moeite' gewag maakten, zijn GroenLinks, de PvdA, de SGP en de VVD. De ChristenUnie en verrassend genoeg het CDA hebben in 2010 minder

¹⁴ E-mail Ch. Langejans, 8 februari 2006; G. Brunsveld, 14 mei 2010.

afdelingen die rapporteerden veel moeite te hebben gehad. Daartegenover staat dat in beide partijen een groter aandeel afdelingen aangaf 'enige moeite' te hebben ervaren, waardoor *overall* het percentage afdelingen steeg dat op enigerlei wijze moeite had bij de rekrutering.

Evenals in 2006 hadden in 2010 de lokale partijen in het algemeen minder moeite om voldoende passende kandidaten voor de raadsverkiezingen te vinden dan de afdelingen van de landelijke partijen. Wat minder dan 28% van de lokale partijen gaf te kennen enige moeite en ruim 8% veel moeite te hebben gehad, waarmee zij het nog iets beter deden dan in 2006 (en dat terwijl hun gemiddelde ledental afnam). Desalniettemin hebben de lokale partijen in 2010 vaker overwogen niet deel te nemen aan de raadsverkiezingen dan in 2006: 15% tegen 10% – en dat is meer dan bijvoorbeeld het CDA, de PvdA en de VVD.

Mogelijke oorzaken van de problemen volgens de partijen

Aan de lokale partijen en afdelingen die moeite hadden om voldoende geschikte kandidaten te vinden is een aantal mogelijke redenen voorgelegd die kunnen verklaren waarom de rekrutering problematisch is verlopen. Anders dan in 2006 werd in 2010 het als te gering beschouwde aantal actieve leden gezien als de belangrijkste reden voor kandidaatstellingsproblemen (zie tabel 7). Dit is opmerkelijk omdat, zoals eerder al vermeld, het percentage actieve leden tussen 2006 en 2010 min of meer gelijk bleef. Wel is het mogelijk dat deze kern van actieve leden al langdurig de afdeling of lokale partij draaiende houdt, waardoor de rek er wellicht wat is uitgeraakt. In alle partijen was het aandeel afdelingen dat met een tekort aan actieve leden te maken had, toegenomen (met uitzondering van de VVD, die een lichte verbetering zag): in de ChristenUnie met bijna de helft, in de SGP met ruim 60% en in de SP met meer dan 80%. Het is opvallend dat deze drie partijen, die in 2006 veel minder over het aantal actieve leden te klagen hadden, in 2010 op dit vlak de problemen zagen toenemen. Even opmerkelijk is het dat D66 met ruim 80% nog altijd het hoogste aandeel afdelingen kent dat het te geringe aantal actieve leden als reden voor rekruteringsproblemen noemt, en dat terwijl de partij in 2010 het minst vaak moeite heeft gehad geschikte kandidaten te vinden.

Tabel 7. Te weinig actieve leden als reden voor problemen bij de kandidaatstelling

	te weinig actieve leden			
	nee		ja	
	2006	2010	2006	2010
CDA	37,9	33,0	62,1	67,0
ChristenUnie	48,8	25,6	51,2	74,4
D66	18,2	16,9	81,8	83,1
GroenLinks	37,8	30,4	62,2	69,6
PvdA	24,8	20,9	75,2	79,1
SGP	64,3	42,5	35,7	57,5
SP	69,4	44,1	30,6	55,9
VVD	30,4	31,7	69,6	68,3
Lokale partijen	65,4	51,2	34,6	48,8
FNP	50,0	71,4	50,0	28,6
Totaal	39,4	32,0	60,6	68,0

De lokale partijen hadden in 2006 van dit probleem over het geheel genomen veel minder last dan de afdelingen van de landelijke partijen. Eén op de drie lokale partijen meldde een tekort aan actieve leden – iets meer dan de SP, die met zo'n 30% destijds de laagste score kende. Bij de raadsverkiezingen van 2010 bleek ook het aandeel lokale partijen met te weinig actieve leden behoorlijk te zijn toegenomen tot bijna de helft, alhoewel zij bij de kandidaatstelling hiervan nog altijd minder last hadden dan de afdelingen van landelijke partijen.

Naar het grote tijdsbeslag van het raadswerk was in 2006 door de respondenten nog het vaakst verwezen als reden voor problemen bij de kandidaatstelling: meer dan tweederde van de afdelingen en lokale partijen achtte dit van invloed (zie tabel 8). In 2010 kwam het op de tweede plaats, wat overigens niet betekent dat het van minder groot belang was: het percentage afdelingen en lokale partijen dat dit probleem signaleerde bleef nagenoeg gelijk. Onderzoek dat de Bestuurdersvereniging van het CDA in 2007 heeft gehouden, geeft meer inzicht in deze problematiek. Bijna de helft van de christen-democratische raadsleden vond de werkdruk van het raadswerk te hoog en kon het raadslidmaatschap lastig combineren met werk of zorgtaken. Zo'n 10% dacht erover onmiddellijk te stoppen met het raadswerk; bijna 20% overwoog serieus zich niet meer kandidaat te stellen.¹⁵

Bij sommige partijen (SP, VVD) daalde het percentage afdelingen dat het tijdsbeslag als oorzaak noemde, bij andere (met name D66) steeg het daarentegen. Evenals in 2006 meenden de lokale partijen bovengemiddeld vaak dat het grote tijdsbeslag van het raadswerk een negatieve factor was geweest bij het vinden van kandidaten.

Tabel 8. Het grote tijdsbeslag van het raadswerk als reden voor problemen bij de kandidaatstelling

	het grote tijdsbeslag van het raadswerk			
	nee		ja	
	2006	2010	2006	2010
CDA	31,0	29,4	69,0	70,6
ChristenUnie	37,3	43,4	62,7	56,6
D66	48,5	23,4	51,5	76,6
GroenLinks	24,1	32,1	75,9	67,9
PvdA	35,9	37,5	64,1	62,5
SGP	11,4	12,5	88,6	87,5
SP	30,6	47,5	69,4	52,5
VVD	31,1	43,3	68,9	56,7
Lokale partijen	25,4	20,0	74,6	80,0
FNP	22,2	0,0	77,8	100,0
Totaal	32,3	33,0	67,7	67,0

¹⁵ J.-A. de Bat, 'Bijna helft CDA-raadsleden vindt werkdruk te hoog', in: *Bestuursforum*, 31 (2007), 12 (dec.), 4-5.

Het grote tijdsbeslag is een veel grotere barrière bij het vinden van kandidaten dan de betaling van het raadswerk – zo bleek in 2006, en in 2010 was dat niet anders (zie tabel 9). In het algemeen vonden de afdelingen van de landelijke partijen dat een mogelijk onvoldoende geachte beloning van gemeenteraadsleden nauwelijks van invloed was geweest op de kandidaatstelling. Eigenlijk is de VVD hierop de enige uitzondering met bijna een kwart van de afdelingen die wel die opvatting was toegedaan. Bij de lokale partijen zag het beeld er in 2010 wel anders uit: in 2006 was nog bijna 30% van mening dat de onvoldoende honorering de kandidaatstelling had bemoeilijkt; vier jaar later was dat nog maar 18%.

Tabel 9. Onvoldoende beloning van gemeenteraadsleden als reden voor problemen bij de kandidaatstelling

	onvoldoende beloning van gemeenteraadsleden			
	nee		ja	
	2006	2010	2006	2010
CDA	82,1	87,8	17,9	12,3
ChristenUnie	96,3	97,6	3,7	2,4
D66	89,4	93,5	10,6	6,5
GroenLinks	86,5	86,5	13,5	13,5
PvdA	87,5	85,2	12,5	14,8
SGP	97,2	92,5	2,8	7,5
SP	91,9	91,5	8,1	8,5
VVD	84,2	77,6	15,8	22,4
Lokale partijen	70,8	81,6	29,2	18,4
FNP	100,0	100,0	0,0	0,0
Totaal	85,9	86,4	14,1	13,6

Bedreigingen lijken aspirant-raadsleden niet te hebben afgeschrikt. Sinds de campagne voor de Tweede-Kamerverkiezingen van mei 2002 en de moord op Pim Fortuyn vlak voor de verkiezingen, nam het aantal bedreigingen van politici sterk toe.¹⁶ Geert Wilders, die al sinds oktober 2004 permanent wordt bewaakt, symboliseert als het ware de toegenomen onveiligheid van Haagse politici. Ook volksvertegenwoordigers en bestuurders in provincies en gemeenten worden hiervan vaker het slachtoffer.¹⁷ Uit een inventarisatie die Gedeputeerde Staten van Noord-Holland in 2005 in hun provincie lieten opmaken bleek dat het 'meer regel dan uitzondering (is geworden) dat op lokaal niveau volksvertegenwoordigers te maken krijgen met bedreigingen, zowel ten aanzien van de burgemeesters, als ten aanzien van de wethouders en/of raadsleden'.¹⁸ De voorzitter van het CDA in Amsterdam verklaarde in de aanloop naar de raadsverkiezingen van maart 2006 dat de bedreigingen de werving van nieuwe

¹⁶ Frans Bovenkerk e.a., *Bedreigingen in Nederland. Verkenning in opdracht van Politie en Wetenschap*, Utrecht, 2005.

¹⁷ Philip Brouwer, 'Gepantserd glas' in: *Binnenlands Bestuur*, 19 november 2004, 3.

¹⁸ Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, 'Notitie bedreigingen jegens lokale bestuurders', z.pl., z.j. [2005]. De 43 (van de in totaal 65) gemeenten die reageerden, meldden 36 gevallen van bedreiging.

raadsleden bemoeilijkten. 'Je moet echt voorzichtig zijn, mensen ontploffen tegenwoordig erg snel'.¹⁹ Uit een enquête van dagblad *Trouw* in februari 2010 bleek dat 30% van alle raadsleden wel eens was bedreigd of met agressie te maken had gekregen; in steden met meer dan 100.000 inwoners was dat 46%.²⁰

Uit de enquête blijkt echter dat de animo om zich te kandideren voor de gemeenteraad nauwelijks werd beïnvloed door de toenemende bedreigingen van lokale politici – in 2010 net zo min als in 2006. Vier jaar geleden speelde dit in slechts 1,7% van de afdelingen en lokale partijen een rol, in de aanloop naar de verkiezingen in maart 2010 in 2,1% – een vrijwel te verwaarlozen toename. Evenals in 2006 hadden ook in 2010 eigenlijk alleen de afdelingen van de grote partijen – het CDA (1,7% van de afdelingen), de VVD (3,0) en het sterkst de PvdA (3,4%) – hiermee te maken, alhoewel de afdelingen van GroenLinks nu ook vaker dit verschijnsel noemden (1,8%). De afdelingen van de ChristenUnie, D66, SGP en SP rapporteerden hierover daarentegen niets. Het ligt voor de hand dat deze verdeling te maken heeft met het feit dat de eerstgenoemde drie partijen veel vaker in het college van burgemeester en wethouders participeren en daardoor – als bestuurderspartijen – vaker te maken hebben met bedreigingen. Het percentage lokale partijen dat zei bij de kandidaatstelling last te hebben ondervonden van de toenemende bedreigingen van lokale politici was met bijna 6% in 2006 opvallend hoog; drie keer meer dan het gemiddelde. In 2010 echter was het gezakt tot 4,0% – nog altijd ruim boven het gemiddelde.

Enkele partijen hadden bij de kandidaatstelling ten slotte ook te maken met een reglementaire beperking van het aantal termijnen dat een raadslid deel kan uitmaken van de gemeenteraad. In 2010 deed dit probleem zich minder vaak voor dan in 2006 (1,1% tegen 3,0%). Met name bij GroenLinks zorgde die restrictie van het aantal zittingstermijnen in 2006 voor problemen bij de rekrutering: meer dan 18% van de afdelingen noemde dit als een belemmerende factor. In 2010 was dit aandeel gedaald tot nog maar 3%. Ook bij het CDA was er op dit terrein een afname te constateren; van 5,6% naar 1,7% van de afdelingen. Bij de PvdA meldde in beide jaren tussen de 2,5% en 3% van de afdelingen dat deze bepaling hen bij het vinden van kandidaten parten had gespeeld.

Rekrutering van niet-partijleden

Gezien de (grote) problemen die een aantal afdelingen ondervonden bij het vinden van geschikte kandidaten, ligt het voor de hand dat zij over de grenzen van hun partij heen hebben gekeken en hebben geprobeerd niet-partijleden te rekruteren. Dit is inderdaad het geval geweest in de aanloop naar zowel de raadsverkiezingen van 2006 als die van 2010, en opnieuw in verrassend gelijke mate: 31 à 32% (zie tabel 10). De afdelingen van de SGP en de SP stelden in beide verkiezingsjaren het minst frequent niet-partijleden kandidaat, die van het CDA

¹⁹ Hans Beckers, 'Bedreiging bemoeilijkt werving raadsleden', in: *Binnenlands Bestuur*, 18 november 2005, 11.

²⁰ *Trouw*, 1 maart 2010; zie ook *Individuele bedreigers van publieke personen in Nederland. Fenomeenanalyse en een beleidsverkenning*, Den Haag, 2010.

en GroenLinks het vaakst (gevolgd door PvdA en VVD). De lokale partijen spanden echter beide jaren met meer dan de helft de kroon. Opvallend is dat zij dat in 2010 iets minder vaak deden, terwijl gemiddeld genomen hun percentage actieve leden licht daalde. Vooral partijafdelingen en lokale partijen die veel moeite hebben moeten doen om aan voldoende raads-kandidaten te komen, hebben relatief vaak onder niet-leden naar kandidaten gezocht (zie tabel 11). Dat was zowel in 2006 als in 2010 het geval, zij het de laatste keer iets minder.

Tabel 10. Rekrutering van niet-partijleden

	Rekrutering niet-partijleden			
	ja		nee	
	2006	2010	2006	2010
CDA	41,0	48,5	59,0	51,5
ChristenUnie	18,0	21,4	82,0	78,6
D66	15,4	14,1	84,6	85,9
GroenLinks	47,0	32,6	53,0	67,4
PvdA	38,2	30,5	61,8	69,5
SGP	3,4	9,6	96,6	90,4
SP	6,1	1,9	93,9	98,1
VVD	25,5	28,5	74,5	71,5
Lokale partijen	54,7	53,0	45,3	47,0
FNP	25,8	39,1	60,9	74,2
Totaal	31,1	31,9	68,9	68,1

Het beroep op niet-partijleden voor een voor een politieke partij identiteitsgevoelige functie als volksvertegenwoordiger geeft aan dat de ooit zo hermetische grenzen tussen leden en niet-leden van een partij permeabel zijn geworden; de partijorganisatie past zich als een organisatie aan de gewijzigde omstandigheden aan. Bij de PvdA en het CDA hebben de landelijke partijbureaus in 2006 de afdelingen gestimuleerd om niet-leden te rekruteren als raads-kandidaat – soms omdat het anders onmogelijk zou zijn om voldoende kandidaten te vinden, maar ook om op die manier ruimte te geven aan de nodig geachte vernieuwing van de fractie. Overigens geldt voor alle partijen wel de verplichting voor kandidaten om lid te worden van de betreffende partij.

Tabel 11. Percentage partijafdelingen en lokale partijen dat onder niet-partijleden heeft gerekruteerd naar de mate waarin het moeite heeft gekost om raadsleden te vinden

		Heeft ook kandidaten onder niet-partijleden gerekruteerd ²¹	
		2006	2010
Heeft het uw afdeling/ partij moeite gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst?	nee, geen moeite	23,5	22,3
	nee, nauwelijks moeite	28,9	28,7
	ja, enige moeite	39,0	37,0
	ja, veel moeite	51,6	48,8
	Totaal	33,6	31,9

²¹ Leesvoorbeeld: van alle lokale partijen en partijafdelingen die hebben aangeven geen moeite te hebben gehad om voldoende kandidaten te vinden voor de verkiesbare plaatsen op de lijst, zei in 2010 22,3% onder niet-partijleden te hebben gerekruteerd. In 2006 was dat percentage nagenoeg gelijk: 23,5%

4. Achtergronden problemen kandidaatstelling

Om na te gaan wat het relatieve belang is van de verschillende factoren die het rekruteringsvermogen van partijafdelingen en lokale partijen beïnvloeden, zijn categorische regressie-analyses uitgevoerd.²² Uit een eerste analyse voor alle afdelingen van landelijke partijen en lokale partijen tezamen blijkt dat de problemen bij de rekrutering van raadskandidaten vooral worden verklaard – in volgorde van relevantie – door de ontwikkeling van het ledental, de gemeentegrootte en de mate van lijstvernieuwing (hier gedefinieerd als het percentage niet-raadsleden op een verkiesbare plaats) (zie tabel 12).

Tabel 12. Relatieve belang van factoren die rekruteringsproblemen beïnvloeden, uitkomsten categorische regressie-analyse, resultaten in Beta's (tussen haakjes: uitkomsten 2006).

Predictoren rekruteringsvermogen	Landelijke partijen	Lokale partijen	Totaal
Gemeentegrootte	-.122 (-.150)	-207 (-.138)	-.121 (-.157)
Aantal leden	-.036 (-.022)	.49 (.140)	-.037 (.025)
Aantal actieve leden	-.063 (-.044)	-191 (-.227)	-.062 (-.087)
Daling ledental	.175 (.076)	.204 (.263)	.175 (.091)
Collegedeelname (1=ja, 2=nee)	.045 (-.059)	.024 (-.067)	.045 (-.060)
Lijstvernieuwing	.09 (.100)	.107 (.131)	.093 (.111)
Ondersteuning door landelijk partijbureau (1=ja, 2 = nee)	.040		.023
R	.27 (.24)	.38 (.43)	.27 (.25)
R² adj.	.07 (.05)	.15 (.16)	.07 (.06)

Cursief = niet significant ($p < 0.05$).

Opvallend is dat het relatieve belang van de ontwikkeling van het ledental betrekkelijk gering is; in 2006 nog kleiner dan in 2010. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het gegeven dat de partijen die in 2010 de grootste toename van het ledental melden ook de geringste problemen met kandidaatstelling rapporteren, terwijl partijen waar het ledental in 2010 sterk daalt ook met de grootste kandidaatstellingsproblemen te maken hebben. Deelname aan het college van b&w blijkt als onafhankelijke factor enig belang te hebben: partijen die bestuursverantwoordelijkheid dragen slagen er gemakkelijker in om raadskandidaten te werven. In 2006 bleek collegedeelname overigens geen significante invloed te hebben. Het aantal (actieve) leden van een partij blijkt geen duidelijk effect te hebben op het rekruteringsvermogen van

²² Regressie-analyses berekenen de relatieve causale samenhang tussen een afhankelijke en meerdere onafhankelijke variabelen. Categorische regressie maakt het mogelijk om ook nominale variabelen in de analyse op te nemen.

partijen. Anders dan wat vaak wordt verondersteld – zoals we net zagen ook door de partijafdelingen en lokale partijen zelf – heeft het tekort aan (actieve) leden geen autonome invloed op de problemen bij kandidaatstelling: in 2006 net zomin als in 2010. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het ledental sterk afhankelijk is van de gemeentegrootte: hoe meer inwoners de gemeente telt, hoe hoger het ledental (zie tabel 3). Verder zou het belang van het ledental kunnen worden gerelativeerd door het grote aantal lokale partijen en afdelingen dat buiten de partijgelederen kandidaten rekruteert. Dat deze groep zich hierbij tot de inwoners van de gemeente moeten beperken, maakt het inwonertal extra relevant.

Wat opvalt is dat de mate van lijstvernieuwing sterk bijdraagt aan het optreden van problemen bij de kandidaatstelling. Naarmate er meer nieuwe kandidaten op de lijst staan (en dus minder zittende raadsleden), worden er meer problemen gerapporteerd. Op zich is dat vanzelfsprekend: als zittende raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat (mogen) stellen voor een verkiesbare plaats moeten partijen op zoek naar meer nieuwe kandidaten, waarbij zich allerlei problemen kunnen voordoen. Toch maakt deze vanzelfsprekendheid de invloed van lijstvernieuwing niet triviaal, zeker als wordt bedacht dat veel raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat wilden stellen vanwege de grote tijdsinvestering die het raadslidmaatschap in de praktijk vergt.²³ Hoe dan ook, partijen moesten dus op zoek naar extra nieuwe kandidaten, terwijl het vaak al moeilijk was om kandidaten te vinden. De mate waarin partijafdelingen door het landelijk partijbureau werden ondersteund bij de rekrutering en selectie van kandidaten, blijkt eveneens een onafhankelijk effect te hebben op hun rekruteringsvermogen, hetgeen wil zeggen dat landelijke bijstand de rekruteringsproblemen vermindert.

Wat betreft de redenen waarom het moeite kostte om raadskandidaten te vinden, bestaan er interessante verschillen tussen enerzijds de afdelingen van landelijke partijen en anderzijds de lokale partijen. Bij de afdelingen is de gemeentegrootte een belangrijke verklarende factor voor het optreden van rekruteringsproblemen; bij de lokale partijen is het juist het aantal actieve leden dat hun rekruteringsvermogen in belangrijke mate verklaart. Dit onderscheid was ook in 2006 waarneembaar. Waarschijnlijk heeft dat te maken met het eerder gesignaleerde gegeven dat het aantal actieve leden bij lokale partijen minder sterk afhankelijk is van de gemeentegrootte dan bij landelijke partijen (zie tabel 3). Of anders gezegd: in kleinere gemeenten hebben lokale partijen relatief veel actieve leden, in grotere gemeenten relatief minder (niet voor niets hebben lokale partijen juist daar relatief meer problemen met de kandidaatstelling). Dit verklaart ook waarom de ontwikkeling van het ledental vooral voor lokale partijen van invloed is op problemen bij de kandidaatstelling: met relatief weinig leden hebben zij minder 'rek' als het ledental afneemt. Verder kan de ontwikkeling van het ledental wellicht ook als een indicator worden gezien voor de verbreding of versmalling van het maatschappelijke draagvlak van een partij, en daarmee van het vermogen om buiten de eigen gelederen kandidaten te rekruteren.

²³ Uit aanvullende analyses van de enquêtedata blijkt dat 53% van alle partijafdelingen en lokale partijen melden dat één of meerdere raadsleden zich niet meer opnieuw kandidaat stelden, vooral om privéredenen (47%) en het grote tijdsbeslag van het raadswerk (36%).

5. Benadering van kandidaten

De lokale partijen enerzijds en afdelingen van de landelijke partijen anderzijds verschilden nogal in de wijze waarop zij kandidaten rekruteerden (zie tabel 13). De afdelingen speurden vaker in eigen kring (77%) dan de lokale partijen (54%). Het partijlidmaatschap van de kandidaten lijkt voor de lokale partijen duidelijk minder heilig te zijn dan voor de partijafdelingen. Dat blijkt ook bij het benutten van contacten in de samenleving in de zoektocht naar kandidaten. Maar liefst 85% van de lokale partijen koos voor deze strategie, tegen 63% van de partijafdelingen (vooral de afdelingen en partijen die buiten hun organisatie kandidaten rekruteren maken van deze strategie gebruik). In partijen die met ledenverlies te kampen hebben – zoals het CDA, de PvdA, GroenLinks en de VVD – maakten de afdelingen vaker gebruik van hun maatschappelijke contacten dan in partijen die het voor de wind ging (zoals D66), of die een meer uitgesproken identiteit hebben (ChristenUnie en vooral de SP).

Tabel 13. Wijze van benadering van aspirant-kandidaten

Op welke wijze gezocht:	CDA	CU	D66	GL	PvdA	SGP	SP	VVD	Gem.	LP	FNP	Tot.
naar talenten in de partij	67,3	80,7	87,9	75,5	74,7	72,1	95,2	75,3	77,0	53,6	78,3	73,3
via onze contacten in de samenleving	75,1	54,0	43,0	70,9	71,5	56,7	33,7	67,4	62,9	85,0	60,9	66,3
advertentie, oproep in de krant of op internet	21,6	5,7	8,1	31,4	32,4	0	1,9	18,2	18,5	14,4	9,1	17,8
via een door de gemeente opgezet programma	3,8	1,7	5,1	6,8	5,6	0	0	5,9	4,5	4,0	0	4,3
anders	14,6	10,8	22,1	14,5	15,6	9,6	9,7	12,6	14,6	12,4	0	14,1

In een aantal gevallen maakten partijen gebruik van door gemeenten of griffies van gemeenteraden opgezette projecten die beoogden burgers warm te maken voor het raadslidmaatschap. Zo startte de raad van Almere een wervingscampagne met een voorlichtingsfilm voor de regionale televisieomroep en een speciale website. Ook de gemeenteraad van Leiden hield een voorlichtingsactie; die van Delft organiseerde een cursus waarin burgers zich konden laten informeren over het raadwerk.

Ongeveer 14% van de respondenten gaf aan op andere wijze kandidaten te hebben benaderd. In hun reacties, die overigens deels overlappen met de andere antwoordcategorieën die in tabel 13 zijn vermeld, zijn twee hoofdlijnen te onderscheiden. De eerste is de directe, actieve, persoonlijke benadering van kandidaten. Daarbij riep een aantal afdelingen of lokale partijen de hulp van de leden in. Enkele gaven bijvoorbeeld te kennen dat ze alle

leden schriftelijk hadden gevraagd om namen te noemen van mogelijke kandidaten (al dan geen partijlid), in andere waren alle leden gebeld met de vraag of ze kandidaat wilden zijn. Sommige afdelingsbestuurders gingen op huisbezoek om met leden te bespreken of en zo ja op welke manier ze iets voor de partij wilden betekenen. Verder werd ook gebruik gemaakt van de netwerken van raadsleden, wethouders en bestuurders van afdelingen en lokale partijen. Het partijlidmaatschap is daarbij vaak geen noodzakelijke voorwaarde vooraf, zoals ook al bleek uit tabel 10. Een aantal partijafdelingen en lokale partijen zocht contact met personen die in de samenleving actief waren, bijvoorbeeld in dorpsraden of actiegroepen. Deze 'maatschappelijk actieve sleutelfiguren' of personen met 'een leidende positie in de samenleving' waren lang niet altijd partijlid. Een lokale partij meldde alle wijkverenigingen in de gemeente te hebben gebeld en gevraagd naar namen van actieve mensen.

Deze individuele aanpak was weliswaar tijdrovend, maar wierp zeker vruchten af: 'het persoonlijk benaderen van mensen die nog niet in beeld waren, heeft veel opgeleverd', aldus een respondent. 'In deze zittingsperiode heb ik een bezoek aan alle leden gebracht die dat wilden. Dit werd zeer gewaardeerd en leverde belangstellenden op voor de niet-verkiesbare plaatsen', zo meldde een ander. 'Kandidaten willen gevraagd worden', zo vatte een afdelingssecretaris het kernachtig samen. 'De mensen zelf aanspreken werkt nog altijd het beste'.

De andere strategie die in de vele reacties zichtbaar wordt is het betrekken van leden bij de partij, de afdeling of het raadswerk door hen mogelijkheden aan te bieden zich te informeren of te participeren. Sommige afdelingen of lokale partijen hielden regelmatig een politiek café. Anderen organiseerden een cursus over lokale politiek of een masterclass – in één geval met prominente politici – als introductie tot een mogelijk kandidaatschap. Elders konden belangstellenden meelopen met de raadsfractie (soms als 'stagiair'), meedraaien in werkgroepen, of zitting nemen in een schaduwfractie of een 'klankbordgroep' om mee te praten over onderwerpen uit de gemeentepolitiek 'om zodoende hen te enthousiasmeren voor het (raads)werk'. Een afdeling koppelde kandidaat-leden aan zittende raadsleden. Hier en daar werden niet-leden uitgenodigd bij te dragen aan de opstelling van het verkiezingsprogramma. Bij al die activiteiten werden de deelnemers vaak in de gaten gehouden: 'Observeren op bijeenkomsten, wie roert zich en op welke manier?', zo liet een lokale partij weten.

In veel van de reacties werd ook benadrukt dat het van het grootste belang is om niet te kort voor de raadsverkiezingen de werving van kandidaten te starten. 'TIJDIG BEGINNEN', aldus een afdeling; 'vroegtijdige betrokkenheid, binding kweken', reageerde een ander. 'Mensen vroegtijdig bij de politiek betrekken, het is een proces van vier jaar'. Een afdeling gaf te kennen: '4 jaar lang actief zijn, actieve leden werven en een organisatie opbouwen'.

De meeste afdelingen en lokale partijen wachtten inderdaad niet tot de laatste maanden met het gericht benaderen van kandidaten (op 19 januari 2010 moesten de lijsten worden ingeleverd). Zo'n 28% was in het eerste kwartaal van 2009 begonnen; een zelfde percentage in het tweede en in het derde kwartaal. De resterende 15% deed startte pas in het laatste kwartaal van 2009.

6. Kenmerken van kandidaten

Gemeenteraden kennen al jarenlang een sterke oververtegenwoordiging van blanke mannen van boven de 45 jaar. In 2010 bestonden gemeenteraden slechts voor 26,8% uit vrouwen en voor 3% uit migranten. De gemiddelde leeftijd van het raadslid is ongeveer 53 jaar.²⁴ Zoals tabel 14 laat zien, hadden de lokale partijen en de partijafdelingen in 2006 en 2010 gemiddeld nog geen twee vrouwen kandidaat gesteld op plaatsen die verkiesbaar werden geacht. De SP en de PvdA hadden in beide jaren de meeste vrouwen bovenaan de lijst geplaatst, op enige afstand gevolgd door de lokale partijen. Van de grotere partijen zijn de beide liberale partijen D66 en de VVD het minst emancipatoir wat betreft de vertegenwoordiging van vrouwen op hun kandidatenlijsten. De geringe percentages die bij de SGP staan vermeld, hebben hoogstwaarschijnlijk betrekking op gezamenlijke lijsten met de ChristenUnie. De SGP plaatst op haar eigen lijsten om principiële redenen geen vrouwelijke kandidaten. De ChristenUnie doet dat wel, maar substantieel minder dan de andere partijen: een tegen twee.

Tabel 14. Gemiddeld aantal vrouwen, jongeren en migranten op verkiesbaar geachte plaatsen op de kandidatenlijst, per partij

	vrouwen		jongeren		migranten	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010
CDA	1,77	1,80	0,99	0,42	0,10	0,12
ChristenUnie	0,98	0,98	0,60	0,34	0,02	0,06
D66	1,25	1,56	0,96	0,53	0,17	0,26
GroenLinks	1,63	1,98	0,78	0,37	0,43	0,48
PvdA	2,03	2,22	1,09	0,35	0,41	0,76
SGP	0,01	0,06	0,91	0,21	0,00	0,00
SP	2,00	2,36	1,18	0,45	0,26	0,42
VVD	1,65	1,69	1,09	0,46	0,13	0,33
Lokale partij	1,91	1,72	1,18	0,41	0,25	0,19
FNP	2,08	1,45	1,00	0,27	0,08	0,27
Totaal	1,56	1,70	0,99	0,40	0,20	0,29

Ten opzichte van 2006 is er wel een wat sterkere vertegenwoordiging van vrouwen op de kandidatenlijsten zichtbaar. Bij nagenoeg alle partijen stonden er bij de raadsverkiezingen van 2010 meer vrouwen op de lijst dan in vier jaar eerder. Jongeren (tot 25 jaar) en migranten waren in 2010 slechter dan vrouwen vertegenwoordigd op de lijsten: minder dan één jongere

²⁴ Cijfers ontleend aan: www.decentraalbestuur.nl; en *Politieke participatie van allochtonen. FORUM factsheet*, november 2010.

op twee kandidatenlijsten en ongeveer één migrant op vier kandidatenlijsten. D66, SP en VVD hadden de meeste jongeren op verkiesbare plaatsen staan, de SGP het minst. Migranten waren het best vertegenwoordigd op de lijsten van de PvdA, GroenLinks en de SP, en het slechtst bij de kleine christelijke partijen. Ten opzichte van de vorige verkiezingen is het aantal jongere kandidaten bij alle partijen flink gedaald, terwijl het aantal migranten op de kandidatenlijsten over de gehele linie juist enigszins is toegenomen.

Als wordt gekeken naar het percentage verkiesbare plaatsen dat door vrouwen, jongeren en migranten wordt bezet, ontstaat een scherper beeld (zie tabel 15). Gemiddeld werd zowel in 2006 als in 2010 nog geen derde van de verkiesbare plaatsen ingenomen door een vrouw; in 2010 was ongeveer een tiende van de verkiesbare plaatsen voor een jongere (meer dan een halvering van het percentage van 2006); een gering percentage werd in 2010 door een migrant bezet (zij het meer dan in 2006). De SP en GroenLinks hadden in beide jaren het grootste aandeel vrouwelijke kandidaten bovenaan de lijst. D66 had in 2010 relatief de meeste jongeren, terwijl migranten op de lijsten van GroenLinks, SP en PvdA het sterkst vertegenwoordigd zijn.

Tabel 15. Gemiddeld aantal vrouwen, jongeren en migranten per partij, als percentage van het totaal aantal verkiesbaar geachte plaatsen op de lijst

	vrouwen		jongeren		migranten	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010
CDA	26	27	15	06	1	1
ChristenUnie	25	26	15	8	0	1
D66	30	27	23	10	3	5
GroenLinks	40	41	19	8	10	10
PvdA	31	34	18	5	5	9
SGP	0	2	21	9	0	0
SP	40	38	24	7	5	9
VVD	27	28	19	8	1	2
Lokale partij	30	31	18	7	4	4
FNP	35	32	20	7	4	3
Totaal	29	29	19	8	3	5

7. Kandidaatstelling van wethouders

De dualisering van het lokaal bestuur die in 2002 haar intrede deed, heeft onder meer de positie van wethouderskandidaten gewijzigd. Wethouderskandidaten staan in 2010 (net zoals in 2006) in de meeste gevallen op de kandidatenlijst voor de raadsverkiezingen, maar zij zijn lang niet altijd lijsttrekker, zoals vóór 2002 vaak het geval was. Bij nog geen 30% van de partijafdelingen en de lokale partijen staat een (kandidaat-)wethouder bovenaan de lijst (zie tabel 16). Wanneer de verschillen tussen de partijen en tussen de beide verkiezingsjaren nader worden beschouwd, dan valt op dat de traditionele bestuurderspartijen in de gemeentepolitiek – CDA, VVD, PvdA, lokale partijen – het vaakst een (kandidaat-)wethouder bovenaan de lijst hebben staan. Zij zijn immers relatief veel in het college vertegenwoordigd. Om diezelfde reden zien we een stijging van het percentage wethouder-lijsttrekkers bij SP en GroenLinks, die in de periode 2006-2010 immers vaker wethouders leverden. Meer in het algemeen probeerden collegepartijen graag te profiteren van de naamsbekendheid van hun wethouder. Zij hadden dan ook veel vaker hun wethouder op nummer één van de lijst staan.

Tabel 16. Lijsttrekkerschap van wethouders

	wethouder of eerste wethouderskandidaat wordt lijsttrekker	
	2006	2010
CDA	48,1	45,1
ChristenUnie	13,5	14,0
D66	8,5	5,2
GroenLinks	19,7	29,0
PvdA	39,1	47,5
SGP	18,5	12,5
SP	8,0	11,7
VVD	31,2	29,7
Lokale partijen	31,5	26,2
FNP	16,7	8,3
Totaal	26,4	28,3

Het heeft de lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen niet veel moeite gekost om geschikte wethouderskandidaten te werven. Ondanks toenemende berichten over 'vallende wethouders' bleek het in 2010 zelfs wat minder moeilijk te zijn geworden om kandidaten voor het wethouderschap te vinden.²⁵ Ongeveer een vijfde van alle afdelingen en lokale partijen heeft op dit terrein enige problemen ondervonden; in 2006 was dat nog bijna een kwart (zie tabel 17). Vooral afdelingen van de de SP en de ChristenUnie hadden het moeilijk om ge-

²⁵ Gerard Schouw, 'Wethouders struikelen over wantrouwen', in: *Binnenlands bestuur*, 29 mei 2009; Henk Bouwmans, 'Politieke onrust het grootst in Brabant, Gelderland en Zuid-Holland', in: *Binnenlands bestuur*, 19 februari 2010; Wim Carabain, *Beperkt houdbaar, Bouwstenen voor verdere professionalisering van het wethouderschap*, Den Haag, 2009.

schikte kandidaten te vinden. De traditionele bestuurderspartijen CDA, PvdA en VVD hadden hiervan minder last; ook de lokale partijen ging dit betrekkelijk eenvoudig af.

Tabel 17. Rekrutering wethouders

	Heeft onvoldoende wethouderskandidaten kunnen vinden	
	2006	2010
CDA	15,4	11,9
ChristenUnie	37,0	32,7
D66	37,0	22,8
GroenLinks	36,0	24,3
PvdA	16,0	9,8
SGP	23,4	19,2
SP	44,0	43,3
VVD	17,9	18,9
Lokale partijen	18,5	17,5
FNP	36,6	28,0
Totaal	22,8	19,6

Hoewel het in 2010 wat eenvoudiger was om wethouderskandidaten te vinden, hebben afdelingen en lokale partijen ongeveer even vaak gebruik gemaakt van de door de dualisering geboden mogelijkheid om buiten de raad of buiten de gemeente bestuurders te werven. In enkele gevallen zijn zelfs niet-partijleden als kandidaat-wethouder geworven, zij het in 2010 minder vaak dan in 2006. Vooral afdelingen van GroenLinks, D66, de ChristenUnie en in het bijzonder de lokale partijen vonden buiten hun organisatie kandidaten (zie tabel 18).

Tabel 18. Rekrutering wethouders buiten de eigen partij

	Niet-partijleden onder wethouderskandidaten?	
	2006	2010
CDA	3,9	1,8
ChristenUnie	1,7	5,8
D66	2,4	5,2
GroenLinks	5,6	5,7
PvdA	4,7	1,5
SGP	0,0	4,8
SP	2,0	1,9
VVD	5,7	3,1
Lokale partijen	18,8	14,6
FNP	0,0	8,0
Totaal	7,6	5,2

Verder hebben afdelingen en lokale partijen ook weer buiten de gemeente waar zij actief zijn naar bestuurders gezocht (zie tabel 19). Bijna 20% van hen had in 2010 een of meerdere wethouderskandidaten die van elders afkomstig was/waren (iets meer dan in 2006); bij de ChristenUnie, D66 en de SP lag dat percentage nog hoger – net als in 2006 overigens.

Tabel 19. Rekrutering wethouders buiten de eigen gemeente

	Zijn de wethouderskandidaten op dit moment woonachtig in uw gemeente?						Totaal
	ja, allemaal		ja, maar niet allemaal		nee, geen van allen		
	2006	2010	2006	2010	2006	2010	
CDA	93,8	90,1	4,3	5,7	1,9	4,2	100,0
ChristenUnie	68,1	66,1	10,3	10,5	21,6	23,4	100,0
D66	71,0	73,2	7,3	19,6	21,8	7,2	100,0
GroenLinks	75,0	69,4	9,7	12,0	15,3	18,7	100,0
PvdA	90,1	87,0	5,7	7,8	4,3	5,1	100,0
SGP	87,8	82,7	3,3	4,8	10,0	12,5	100,0
SP	67,9	63,5	8,2	16,3	24,5	20,2	100,0
VVD	87,7	80,3	5,7	11,7	6,6	8,0	100,0
Lokale partijen	79,2	85,9	11,1	9,1	9,7	5,0	100,0
FNP	57,1	44,0	18,2	28,0	18,2	28,0	100,0
Totaal	80,7	79,6	7,7	10,7	10,0	9,7	100,0

Tabel 20. Rekrutering wethouders en collegedeelname

Neemt uw partij deel aan het college van B&W	Heeft onvoldoende wethouderskandidaten kunnen vinden	
	2006	2010
ja		
CDA	22,3	7,3
ChristenUnie	21,4	19,2
D66	3,7	18,7
GroenLinks	12,8	7,2
PvdA	10,4	7,6
SGP	6,2	5,4
SP	0,0	18,2
VVD	10,8	10,3
Lokale partijen	4,6	3,8
FNP	0,0	18,2
totaal	9,4	12,1
nee		
CDA	29,2	25,0
ChristenUnie	52,0	44,7
D66	46,0	20,1
GroenLinks	46,5	38,9
PvdA	27,3	18,3
SGP	41,6	26,9
SP	45,8	46,2
VVD	27,3	28,4
Lokale partijen	28,2	23,6
FNP	44,4	35,7
totaal	36,0	29,0

Collegepartijen zijn er over het algemeen veel beter in geslaagd om geschikte wethouderskandidaten te vinden dan partijen die niet deel uitmaakten van het college (zie tabel 20). Verassend is dit natuurlijk niet: enerzijds beschikken zij al over een of meer ervaren wethouders,

anderzijds omdat deze partijen een grotere kans maken opnieuw aan het college deel te nemen en daardoor een grotere aantrekkingskracht uitoefenen op potentiële wethouderskandidaten. Voor oppositiepartijen gelden die voordelen niet, waardoor zij veel meer moeite hebben moeten doen om voldoende kandidaat-wethouders te vinden. Zo'n 30% van hen is daar in 2010 uiteindelijk niet in geslaagd. Als de gegevens van 2010 worden vergeleken met die van 2006, dan valt op dat het effect van collegedeelname is afgenomen. Ten opzichte van 2006 slagen oppositiepartijen er wat beter in om wethouders te werven, terwijl dit voor coalitiepartijen juist iets meer problemen oplevert.

8. Slot

Na enkele kleinschalige onderzoeken in 1998 en 2002 is in 2006 op basis van een uitgebreide enquête voor het eerst op systematische wijze nagegaan in welke mate lokale partijen en afdelingen van landelijke partijen moeite hadden bij het vinden van geschikte kandidaten voor de raadsverkiezingen. Aanleiding vormden de aanhoudende daling van de ledentallen van in het bijzonder de grote partijen, alsmede berichten afkomstig uit een aantal partijafdelingen dat door het gekrompen ledenbestand de rekrutering problematischer werd. In 2010 werd de enquête herhaald, zodat nu een beeld kan worden gegeven van de ontwikkeling door de tijd heen.

Wanneer de ledenloop de enige bepalende factor zou zijn, dan zouden de problemen moeten zijn afgenomen. In totaal telden de politieke partijen immers in 2010 ruim 308.000 leden, zo'n 8.000 meer dan in 2006 (aangezien de ledentallen van de lokale partijen niet centraal worden geregistreerd, valt over de ledentrend bij hen niets met zekerheid te zeggen). Daarbij komt dat het aantal raadszetels door gemeentelijke herindelingen ook nog eens verder afnam. Toch zijn de problemen tussen 2006 en 2010 niet verminderd, zo blijkt uit een vergelijking van de uitkomsten van de beide enquêtes. Zij werden ook niet groter, maar zijn opmerkelijk stabiel gebleven. In het eerste peiljaar meldde zo'n 32% van de geënquêteerde lokale partijen en de afdelingen van de landelijke partijen dat het hun 'enige' moeite had gekost om voldoende geschikte kandidaten te vinden, tegen ruim 33% in 2010. In 2006 sprak ruim 14% van 'veel' moeite, in 2010 bijna 13%. Met andere woorden: in 2010 had in totaal iets minder dan 46% van de partijafdelingen en lokale partijen in mindere of meerdere mate moeite bij de rekrutering van geschikte kandidaten, en in 2006 iets meer dan 46% – nagenoeg evenveel dus. Er lijkt in 2010 zelfs van een geringe verbetering sprake te zijn geweest, gezien het feit dat over het geheel genomen het aandeel afdelingen en lokale partijen dat overwogen heeft niet aan de raadsverkiezingen deel te nemen, licht terugliep van 18,5% in 2006 naar 15,3%.

Gevraagd naar mogelijke oorzaken van problemen bij de rekrutering wezen de afdelingen en lokale partijen die moeite hadden gehad om kandidaten te vinden wel in de richting van de actieve leden. In twee van de drie gevallen beschouwden zij deze groep als te klein. Het is verrassend dat de lokale partijen die in 2010 een afname van het aantal actieve leden rapporteerden, toch wat minder vaak problemen hadden ervaren dan de afdelingen van de landelijke partijen. In 2006 werd het grote tijdsbeslag van het raadswerk nog als belangrijkste reden gezien voor de problemen bij de rekrutering, gevolgd door de onvoldoende geachte beloning voor de raadsleden. In 2010 dachten de afdelingen en lokale partijen die moeilijkheden rapporteerden hier *grosso modo* hetzelfde over.

De bevinding in 2006 dat met name in de kleinere gemeenten door de ledenteruggang in de afdelingen een kritische grens in zicht komt, is ook in 2010 nog relevant. Niet alleen zijn daar nauwelijks voldoende actieve leden om de partijafdeling naar behoren te laten

functioneren, maar ook doen zich hier problemen voor bij het vinden van kandidaten voor de raadsverkiezingen. Ongeveer een op de zeven à acht afdelingen van de landelijke partijen had veel moeite om mensen bereid te vinden een verkiesbare plaats op de lijst in te nemen. In bijna de helft van die gevallen werd uiteindelijk ook een beroep gedaan op niet-partijleden. Hoewel er hier voor partijen ook mogelijkheden liggen (de noodzaak om buiten de eigen geledingen te werven en nieuw bloed te vinden kan op partijen een vitaliserende uitwerking hebben), is de staat van een substantieel deel van de lokale afdelingen zorgwekkend te noemen. Dit heeft natuurlijk gevolgen voor de landelijke partijorganisatie, aangezien de afdelingen immers de *grass roots* van een partij vormen. De niet aan landelijke partijen gebonden lokale partijen lijken er beter voor te staan. Met een hoger percentage actieve leden blijken zij ook beter in staat om burgers bereid te vinden zich te kandideren voor het raadslidmaatschap. Dat kan te maken hebben met minder stringente kwaliteitseisen die zij aan potentiële kandidaten stellen, maar waarschijnlijk nog meer met de andere manier waarop zij hun contacten met de samenleving vormgeven.²⁶

Waar het beeld over de politieke partijen betrekkelijk helder is, zijn de implicaties hiervan voor de kwaliteit van de lokale democratie ambigue. Het afgenomen rekruteringsvermogen van partijen in 2006 en 2010 kan er in de praktijk toe leiden dat er concessies worden gedaan aan de kwaliteit van raadskandidaten, met alle gevolgen van dien voor de rol en positie van de gemeenteraad. Hier staat tegenover dat de afdelingen van landelijke partijen steeds meer het voorbeeld van lokale partijen volgen in het aantrekken van niet-leden, die bijvoorbeeld hun sporen in het plaatselijke verenigingsleven hebben verdiend. Deze verbreding van het rekruteringsbereik zou uiteindelijk de vertegenwoordigende functie van de raad kunnen versterken, met uiteindelijk gunstige gevolgen voor de responsiviteit en legitimiteit van de lokale politiek.

²⁶ M. Boogers en P.W. Tops, *Effecten van dualisering voor burgers: beweging naar buiten?*, Den Haag, 2005.

Bijlage. Werkwijze, respons en representativiteit

Aan de enquêtes in 2006 en 2010 werd meegewerkt door alle in de Tweede Kamer zitting hebbende partijen met een landelijke organisatie. Dat wil zeggen dat in 2006 niet zijn benaderd de groep-Wilders, de groep-Lazrak en de groep-Nawijn, die afgezien van de laatste nergens deelnamen aan de raadsverkiezingen. Het is in 2010 niet gelukt de door Wilders geleide Partij voor de Vrijheid (die in Almere en Den Haag aan de gemeenteraadsverkiezingen deelnam) bereid te vinden deel te nemen aan het onderzoek. Ook Trots op Nederland en de Partij voor de Dieren (die in 38 respectievelijk zes gemeenten deelnamen) zagen van deelname af.

De partijbureaus van de landelijke partijen werden – evenals de enige provinciale partij die in het onderzoek was betrokken, de Fryske Nasjonale Party (FNP) – bereid gevonden een door de onderzoekers opgestelde email te versturen naar alle afdelingssecretarissen waarvan zij een emailadres ter beschikking hadden. In deze email was een link opgenomen van de online vragenlijst; door deze aan te klikken kon de geadresseerde direct de enquête invullen. Afdelingen die niet per email bereikbaar waren, kregen in 2006 per post een vragenformulier dat kosteloos kon worden geretourneerd; in 2010 werden alleen de kiesverenigingen (afdelingen) van de SGP aangeschreven. Op deze wijze werden zowel in 2006 als in 2010 alle afdelingen van de landelijke partijen benaderd om mee te doen aan de enquête. Daarnaast werden alle in de periodes 2002-2006 en 2006-2010 in de gemeenteraden zitting hebbende lokale partijen (inclusief de afsplitsingen die zich in deze jaren hebben voorgedaan) uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek. In het algemeen zijn door de partijen alle afdelingen op de hoogte gesteld van de enquête, ook de afdelingen in die gemeenten waar vanwege gemeentelijke herindelingen geen raadsverkiezingen werden gehouden. In een enkel geval reageerden afdelingen uit deze gemeenten met de mededeling dat zij niet aan de raadsverkiezingen deelnamen en de enquête dus niet invulden. Verwacht mag worden dat ook andere afdelingen en lokale partijen uit 'herindelingsgemeenten' zich hebben onthouden van deelname aan dit onderzoek.

Ten behoeve van het onderzoek zijn de secretarissen (of andere bestuurders) van alle afdelingen van de landelijke politieke partijen benaderd en vertegenwoordigers van alle lokale politieke groeperingen die vóór 7 maart 2006 respectievelijk 3 maart 2010 zitting hadden in de gemeenteraad – in totaal 3.165 respectievelijk 3.002 personen. Gedurende enkele maanden (hoofdzakelijk vóór de dag van de raadsverkiezingen) waren zij in de gelegenheid de enquête in te vullen. In deze twee à drie maanden reageerden 1.861 respectievelijk 1.829 personen – een respons van 58,8% respectievelijk 60,9%. In beide jaren lag bij de meeste partijen de respons in het algemeen ruim boven de vijftig procent (zie tabel 1). D66 en de lokale partijen haalden in 2010 met 38,9% respectievelijk 44,2% deze grens niet en scoorden het laagst; de PvdA gaf met 98,1% de hoogste respons te zien.²⁷ Dit betekent dat D66 en

²⁷ Ook de LPF bleef onder de 50%, maar gezien het geringe aantal gemeenten waar deze partij aan de verkiezingen deelnam is zij geen factor van betekenis in deze enquête. In dit

lokale partijen duidelijk ondervertegenwoordigd zijn; in 2006 was het CDA ondervertegenwoordigd.

Tabel 1. Respons per partij

	totaal		respons		%	
	2006	2010	2006	2010	2006	2010
CDA	453	390	205	243	45,3	62,3
ChristenUnie	215	205	140	127	65,1	61,9
D66	247	270	133	105	53,9	38,9
GroenLinks	234	247	164	146	70,1	59,1
PvdA	416	377	311	370	74,8	98,1
SGP	161	104	95	62	59,0	59,6
SP	93	109	89	63	95,7	57,8
VVD	430	380	311	298	72,3	78,4
FNP	21	20	12	26	57,1	46,2
Lokale partijen	884	900	396	398	44,8	44,2
Totaal	3.165	3.002	1.861	1.829	58,8	60,9

Om representatieve uitspraken te kunnen doen over de rekrutering door partijen en om de gegevens van 2006 en 2010 met elkaar te kunnen vergelijken, zijn de gegevens zodanig gewogen dat ze een getrouw beeld geven van de populatie van politieke partijen die aan de gemeenteraadsverkiezingen hebben deelgenomen. Omdat deze wegingsprocedure bij het onderzoek in 2006 niet is toegepast, kunnen de hier gepresenteerde gegevens over dat jaar enigszins afwijken van wat hierover in destijds is gerapporteerd.²⁸

Tabel 2. Verdeling van de respons van afdelingen van het CDA, de PvdA en de VVD naar gemeentegrootte (in %)

	< 20.000		20-50.000		50-100.000.		>100.000		totaal	
	'06	'10	'06	'10	'06	'10	'06	'10	'06	'10
CDA	41	38	43	48	10	11	6	4	100	100
PvdA	41	28	37	45	13	13	9	14	100	100
VVD	42	35	41	49	9	10	7	7	100	100
Nederland	48	45	38	41	9	9	5	5	100	100

Aangezien de respons van de drie grote partijen CDA, PvdA en VVD – die in 2006 en 2010 in nagenoeg alle gemeenten deel hebben genomen aan de raadsverkiezingen – betrekkelijk evenredig verdeeld is over grote, middelgrote en kleinere gemeenten, kan worden gesteld dat de gegevens in dit opzicht representatief zijn (zie tabel 2). De lichte ondervertegenwoordiging

rapport is dan ook niet expliciet naar de LPF verwezen. Ook de FNP is vanwege het relatief geringe aantal gevallen in de tekst buiten beschouwing gebleven.

²⁸ Zie de in noot 10 vermelde literatuur.

(zowel in 2006 als in 2010) van de CDA-, PvdA -en VVD-afdelingen uit de kleine gemeenten zou kunnen worden verklaard uit het gegeven dat deze partijen in een aantal gemeenten uit deze categorie een te kleine afdeling (dat wil zeggen te weinig leden) hebben om te kunnen deelnemen aan de raadsverkiezingen. De respons kent in 2010 een sterke oververtegenwoordiging van PvdA-afdelingen uit de grote steden (groter dan 100.000 inwoners). Er zijn geen aanwijzingen dat dit de resultaten heeft vertekend.